

20 let festivalu Parrésia

Po roce mého působení v Horních Dubenkách, někdy v létě 1988, navštívil mne na faře Petr Oslzlý, umělecký šéf a dramaturg Divadla Husa na provázku (tehdy Divadla na provázku), který o prázdninách každé léto pobýval se svou rodinou v Kalištích. Tato návštěva byla počátkem nejen krásného přátelství nás dvou a posléze i našich rodin, nýbrž i počátkem vnitřní konverze P. Oslzlého, jeho ženy a dvou dcer od pasivního členství v ř. k. církvi k aktivnějšímu životu ve společenství evangelického sboru.

Jen o málo později začal se našich bohoslužeb účastnit Josef Kovalčuk, tehdy dramaturg HaDivadla a děkan Divadelní fakulty JAMU. V jeho případě sice nešlo o žádný výraznější zlom, neboť už dříve se s rodinou podílel na životě I. brněnského sboru, přesto však právě v Dubenkách prožil něco, co pak sám popsal takto: *... zážitek společných setkání a společně vyslechnutých kázání byl tak intenzivní, že jsem si uvědomil podstatnou věc: Nejen tu chodíme do kostela, ale v kostele se vytvořila určitá komunita* (Protestant 7/95, s. 11). Jak se tento náš triumvirát čím dál více sžíval, stále častěji nás zaměstnávala v diskusích otázka, jaký je vztah bohoslužeb a divadelního představení, v čem je podobná a zase odlišná role kostela a divadla, faráře a divadelníka, kazatele a herce či dramaturga nebo režiséra. Cítili jsme se být na jedné lodi a přemýšleli o tom, proč se vzájemně potřebujeme. V jednom publikovaném rozhovoru např. Josef Kovalčuk na otázku, co má společného divadlo s bohoslužbami, odpověděl: *Mají společného velmi mnoho, možná právě pro tuto souvislost jsem se také snažil divadlo dvacet let dělat. Na obou místech se sytí hlad po neviditelném, které je součástí lidského života. Člověk se tu setkává s dalšími lidmi, není sám. Spolu s ostatními si klade otázky, a čas od času se mu dostává i odpovědí právě skrze společný zážitek přítomných. Ani četba, ani film, ani nic jiného toto nemůže poskytnout* (Protestant 10/93, s. 7). Nejen z takových a podobných úvah vyrůstala má touha uskutečnit divadelní představení na půdě sboru. Už od studentských let byl jsem toho názoru, že sbor má pořádat kulturní akce, působit osvětově a nevyhýbat se umění. Něco málo (zejména koncerty) jsme uskutečnili v Horních Dubenkách již dříve, ale nyní jsem v našich divadelnicích cítil příležitost zcela výjimečnou. Byl jsem proto velmi rád, když o vánocích 1994 přišel Josef Kovalčuk s odvážnou myšlenkou uspořádat v Dubenkách letní divadelní festival; a byl jsem pak ještě raději, že staršovstvo sboru s něčím tak netradičním souhlasilo a že se nám celou věc - zejména díky Petru Oslzlému, který Centrem experimentálního divadla akci pořadatelsky zaštitil - podařilo zorganizovat.

Způsob zrodu Parrésie považuji za velmi důležitý, neboť občas vznikal mezi lidmi mylný dojem, že jsem si do Dubenek přivedl nějaké své kamarádky z Brna a přes hlavy chudáků venkovanů tu pěstujeme zábavu pro vlastní povyražení. Nikoliv, s Oslzlým i Kovalčkem jsem se seznámil díky jejich zájmu o bohoslužby v Hor. Dubenkách, skrze evangelium JK. Oba se napřed zapojili do života sboru, a teprve potom vykryštovala myšlenka Parrésie. *To je na tom důležité, že nejde o implikovanou akci, která by sem byla vnesena jako nějaké kukaččí vejce, ale že se tady taková komunita vytvořila atmosférou kostela a že čas této komunity jako by nazrál... To není jen atmosféra prázdninových setkání, to je atmosféra, která tu existuje po celý rok a která v létě rozkvetne do šíře.* (P. Oslzlý)

Je krásné, když lidé čerstvě přicházející do kostela zcela spontánně a samozřejmě nabízejí svá obdarování a odbornosti ve prospěch sboru (Ř 12,4-8). A to i na úkor vlastního klidu, za cenu "pokažení" dovolené: *Divadelní zážitky v prázdninovém období jsou pro mě spíš nežádoucí, protože během roku musím vstřebávat neuvěřitelné množství představení a o prázdninách se divadlu potřebuji naopak vzdálit. Dokonce musím přiznat, že právě tohle mně na celé Parrésii vadí nejvíce - divadlo o prázdninách a po kostele. Docela bych se bez toho obešel. Tím chci říct, že pro mě byl a je smysl Parrésie ve sdílení divadelních zážitků s lidmi, kteří sem chodí* (J. Kovalčuk, Protestant 7/95, s. 11).

V diasporním sboru jsou středem všeho nedělní bohoslužby. Proto celkem logicky vyplynula koncepce Parrésie tak, aby divadelní představení navazovalo na nedělní bohoslužby. Tento pragmatický ohled nejenže nejlépe vystihoval náš „ideový“ záměr (co nejtěsnější setkání kostela a divadla), ale také se velmi dobře shodoval s dalším podstatným rysem akce: navazovali jsme svým způsobem na středověkou tradici mystérií – her, které hrávali komedianti nejčastěji právě na prostranstvích před kostelem, když lidé vycházeli po bohoslužbách ven. Tyto důvody, proč jsme jednoznačně koncipovali Parrésii jako jeden

blok o dvou částech (bohoslužby a hned vzápětí představení), patří zřejmě k základním momentům, které rozhodly o úspěšnosti celého experimentu. Zakotvení v historii situaci usnadňuje: je snazší obnovovat zapomenuté tradice než vytvářet zcela nové. Těsné sepětí kostela a divadla pak tvoří specifikum, to nejvlastnější, co odlišovalo Parrésii od běžných divadelních festivalů a co z ní učinilo ojedinělý kulturní projekt, nemající v té době u nás obdoby. *Parrésia, slavnost ducha* - napsal principál divadla Orfeus Radim Vašinka (Literární noviny č. 36/95, s. 2).

Cítili jsme, že by festival měl mít název, který by proklamativně vyjádřil ono sepětí kostela a divadla, evangelia a světa. Odtud myšlenka na Komenského Labyrint, který ostatně hrál po léta v dramaturgii Divadla Husa na provázku důležitou roli. Otočením Komenského titulu „Ráj srdce a labyrint světa“ jsme dosáhli symbolického vyjádření posloupnosti v pojetí Parrésie: evangelium vstupuje do problémů doby, víra se střetává s kulturou současnosti. Z praktických důvodů zdál se ovšem tak dlouhý název nepoužitelný. Potřebovali jsme jedno výstižné slovo, které by se rychle vžilo a bez problémů ujal o běžné řeči. Slovo trochu tajemné, neopotřebované, ale zvukné a zapamatovatelné. Toto přemítání mne vedlo k Součkovu slovníku k NZ, kde jsem hledal řecké slovo vhodného obsahu. A našel – Parrésia -1. otevřenost řeči, svoboda slova, 2. veřejnost, 3. neohroženost, upřímnost vůči lidem, 4. radostná důvěra vůči Bohu. Velmi vhodný obsah! Již během prvních nedělí se název rychle ujal: Parrésia aneb Ráj srdce a labyrint světa.

Finančně jsme akci - šlo zejména o honoráře a cestné účinkujících - chtěli pokrýt co nejvíce ze sbírek, konaných při představení (byly to vlastně druhé sbírky - ty první, v kostele, připadly normálně sboru). Případný schodek mělo uhradit Centrum experimentálního divadla, případný přebytek měl být použit jako příspěvek Jitce Hájkové, která z vlastních prostředků zajišťovala účinkujícím i dalším příchozím nocleh a stravu. (To myslím nebylo nikdy naplněno.) Výběr konkrétních představení prováděl především P. Oslzlý. Hlavním kritériem byla kvalita, ale také technická nenáročnost provedení a komorní obsazení. Představení měla probíhat venku, na zelené louce, navíc za denního (dopoledního) světla. Nemí příliš mnoho představení, která lze za těchto podmínek hrát. Všem účinkujícím jsme podrobně vysvětlili náš záměr a nezamlčeli, že vzhledem k účelu akce předpokládáme vždy také jejich účast na bohoslužbách. Všichni oslovení projevíli radost nad tím, že evangelická církev pořádá něco takového, a přestože herci většinou neradi hrají ráno, upřímně (zvědavě) se do Dubenek těšili. Plakáty byly vylepeny a obnovovány především v okolí Horních Dubenek, ale i v některých městech - v Telči, Jindř. Hradci, Jihlavě, Třebíči a Brně. Akce byla také inzerována v Protestantu, Jihlavských listech a Českém rozhlasu.

Milí přátelé, já teď nemohu popisovat všechna představení a všechny výstavy, ba dokonce ani vyjmenovat všechny účinkující. Byla by to dlouhá řada, za dvacet let se tu vystřídali herci a výtvarníci známí i méně známí, ale také i velmi slavní, ať už byli slavní tehdy nebo se slavnými teprve později stali. Tak za všechny jen několik jmen opravdových hereckých osobností – Radim Vašinka, Radovan Lukavský, Vlasta Chramostová, Pavel Liška, Marek Daniel, Pavel Zatloukal, Vladimír Hauser, Michal Bumbálek a mnozí a mnozí další.

Nemohu všechna představení popisovat ani všechny účinkující vyjmenovat, co však mohu – zaměřit se na největší úskalí tohoto divadelního festivalu.

Za prvé, co kázat? Jaké texty kázání zvolit? Bohoslužebné shromáždění – v tom jsme byli zcela zajedno – mělo proběhnout bez jakýchkoli extravagancí naprosto stejně jako v jakoukoli jinou neděli. Přece tu však šlo o výjimečnou příležitost oslovit zvýšený počet netradičních účastníků. Co sdělit? Do jakého aktuálního problému vstoupit? Jakým způsobem zvěstovat evangelium, aby se nestalo jen slabší, či dokonce jen přetrpěnou půlkou dvoudílné události? Aby zasáhlo a přesvědčilo svou vlastní vahou, že tu nejde jen o rádobydůležitost, ale skutečně o „ráj srdce“, který má co říci labyrintu světa? A dále – nakolik by téma kázání mělo korespondovat s poselstvím představení? Mělo by je předjímat, stavět se do protikladu, připravovat mu půdu, nebo nad ním čnít nepřeslechnutelně jako maják? V prvních letech jsem tuto otázku hodně promýšlel, texty kázání jsem volil podle představení a přihlížel i k osobnostem účinkujících. Zvolené texty byly uváděny na plakátech vedle dalších nezbytných údajů. I tím se každému jasně sdělovala naše koncepce, že akce se skládá ze dvou rovnocenných částí, že evangelické bohoslužby pro nás nejsou uschlý strom, na který se snažíme naroubovat něco přitažlivějšího, nýbrž že tu jde o skutečné setkání dvou základních zdrojů duchovního života, dvou fenoménů, bez nichž je naše evropská

civilizace nemyslitelná. V prvních letech jsme také vydávali katalogy z uplynulých ročníků, kde byly vedle fotografií a ohlasů z médií také otištěna celá kázání.

Za druhé, bohoslužby a divadlo. Od prvních nedělí řešili jsme otázku, zda divadelní představení nepřebije bohoslužby, zda virvál světa ponechává dost prostoru ke vstřebání zvěsti kázání. Kurátorka Blažena Cimlerová hned při prvním ročníku přiznávala, že ačkoli akce je to dobrá, přesto se vždy těší na obyčejnou, klidnou neděli. *V celé akci se naplnil obsah slova Parrésia - sbor se otevřel veřejnosti, docházelo k setkání všech generací a lidí z různých prostředí. Poznala jsem, že víra a kultura mohou jít pospolu. Děkujeme Pánu Bohu za to, že se tak náročná akce mohla uskutečnit. Nezodpovězenou otázkou zůstalo, zda tak těsné spojení bohoslužby a divadla nerozptyluje vnímavost vůči Slovu Božímu, která o běžných nedělích bývá koncentrovanější (B. Cimlerová, EČ Český bratr).* Přiznám, že i já, ač jsem Parrésii věnoval mnoho energie, jsem pocítoval, že běžná neděle dává mnohem více šancí nechat kázání prožít a působit. Zatímco můj pradědeček, Lic. Theol. Josef Ladislav Hájek, zakazoval v Miroslavi účastníkům bohoslužeb po kostele hovořit o všedních věcech a nabádal je k rychlému odchodu domů a rozjímání o kázání, já jsem vlastně udělal pravý opak: Nabídl jsem účastníkům bohoslužeb další zážitky, které zvěst kázání přebíjely a oslabovaly. *Představení přece jenom rozmaže intenzitu působení kázání. Člověk po kostele potřebuje kázání nechat v sobě doznít a všiml jsem si, že mi chybí čas - další zážitek divadla nedovolí se ke kázání vrátit. (Josef Kovalčuk)* Vzhledem k tomu, že Parrésia se konala a koná pouze čtyři neděle v roce, pokračovali jsme přes tyto otázky nadále s vědomím neoddiskutovatelných kladů. *Nesporně je pravda, že jestliže kázání zažívá člověk intenzivně, tak je potom naladěn, aby je nechal v sobě doznít. Divadlo mu to může přebíjet nebo být v rozporu. Možná však právě ten stříh může pomoci uvědomit si, že bohoslužba a jeho střed, kázání, upozorňuje z pozice ráje srdce na labyrint světa a pomáhá člověku tímto labyrintem jít (P. Oslzlý, Protestant 7/95).*

Za třetí, k čemu je kostel? V případě deště hrálo se divadlo v kostele. To vzbudilo mnohé otázky. „V tom našem kostele už je možné úplně všechno!“ vyjádřil své pocity po hře „U mně doma aneb jiné ptákoviny“ jeden z mladších členů sboru. Mladí se dobře bavili, starší byli spíše disgustováni, odpovědní presbyteři vše prožívali pod tíhou otázky – jak to druzí vnímají, co tomu řeknou? Neobvyklost divadelního počínání v kostele, který máme většinou spojen s nejdůležitějšími okamžiky života – s křty, sňatky a pohřby, a také impulsivní divadelní forma, s níž se mnozí asi setkali poprvé, byla pro většinu členů sboru opravdu náparem na zažité představy o úloze shromažďovacího prostoru církve. Sbor oživil diskusemi. Vystávaly před námi zajímavé otázky: Jaký je rozdíl mezi kostelem a sborovou místností? Jaký je rozdíl mezi profesionálním divadlem a divadlem dětí při vánoční slavnosti? Smí do kostela pes? Smí herec v kostele kouřit? Atd. Ale došlo i na otázky zásadnější: Je kostel prostorem, v němž se oddělujeme od světa, nebo prostorem pro setkání evangelia se světem? Jsme společenství výlučné, kam svět nemá přístup, anebo se chceme otevírat světu a nést tedy i určitá rizika? Potěšující na celé diskusi bylo, že se neobjevila žádná intolerantní či ultimativní reakce, bylo to opravdu společné hledání, které časem krystalizovalo. V celé škále názorů se také neobjevilo ani jednou mínění, že by se Parrésia měla zrušit jako něco nežádoucího či zbytečného. Pokud nepršelo a hrálo se venku, vnímali všichni akci velmi pozitivně

Za čtvrté, vztah sboru a veřejnosti. Kulturní veřejnost akci přivítala a ocenila. O Parrésii se psalo a píše pravidelně v Jihlavských listech, několik let i v Literárních novinách, dokumenty natáčela Česká televize i další autoři. Účastníci se sjíždějí z širokého okolí. Přesto se však nepodařilo, aby akci přijala za svou ves Horní Dubenky. Občas někdo zavítal, ale to byla vždy spíš výjimka, která potvrzuje pravidlo. Za působení faráře Tomáše Vítka se aspoň podařilo, že obec na Parrésii poskytovala finanční příspěvek. Horní Dubenky a Janštejn, povýtce komunistické, církve nepřijímají, a Parrésia to nedokázala změnit.

Navzdory tomu však festival lze považovat jednoznačně za úspěšný. Po dvacet let se evangelium setkává s kulturou. Tato setkávání nedopadla špatně. Evangelium má moc oslovit lidi naslouchající; není outsiderem tam, kde vane duch otevřeného, nedogmatického a pozitivně naladěného společenství. Překvapuje ty, kteří jsou vůči církvi opatrní či uzavřeni do své konfese (nejeden římský katolík vyjadřuje podiv nad souzněním slova Božího a umění na půdě evangelické církve). Naše kultura (aspoň zde) objevuje zdroje, které má v biblické tradici. Církve jako společenství učedníků JK se tímto způsobem úspěšně brání uzavřenosti výlučné sekty a stává se kvasem uvnitř společnosti. Věřící přijímají podněty

zvenčí, akceptují otázky současného světa, pokoušejí se s nimi komunikovat. V neposlední řadě je Parrésia pro sbor školou tolerance a cvičením v dovednosti oddělovat zrna od plev. Za největší klad Parrésie - setkání evangelia a kultury - tedy pokládám měnící se obraz církve (resp. jednoho konkrétního sboru). A to jak z pohledu veřejnosti, tak vnitřním směřováním. Nakolik toto působení probíhá i opačným směrem, totiž nakolik církev (resp. jeden konkrétní sbor) tímto setkáním mění obraz společnosti, nakolik je přínosem pro současnou kulturu, netroufám si odhadovat. Avšak jak vyplývá z výše řečeného, mám o tom dobrou naději. Utrvují mě v ní i podobné výroky, jako je tento páně Vašinkův: *Takhle v tomto sice líbezném, ale chudém kraji pracují na národa roli dědičné* (R. Vašinka, *Literární noviny* 4.9.1996).

Na závěr nezbyvá než poděkovat všem, kteří se na dvaceti ročnících Parrésie aktivně podíleli. Nemyslím tím jen divadelníky a výtvarníky, nýbrž všechny obětavé pomocníky. Kromě již jmenovaných a citovaných to byli zejména Jitka Hájková, Blažena Cimlerová, Tomáš Vítek, Martina Vítková, Pavel Šimek, Zdeněk Chadim, Martin Chadim, Hana Vojtová a mnozí a mnozí další, omlouvám se, že nemohu jmenovat všechny. Jsem vděčný, že v Dubenkách něco takového mohlo vzniknout a dvacet ročníků to funguje. Dalším evangelickým sborům přeji, aby také využily svých možností, obdarování svých členů či účastníků bohoslužeb a našly způsoby, jak konat dobré dílo, ve víře, lásce a naději.

Všech dvacet ročníků Parrésie končilo epilogem – shromážděním u Studánky Páně. Nejinak je tomu i letos. To nám připomíná, že v každé době – před dvě stě lety, dnes, i za sto let, může zde církev konat své dílo – vždy jinak, třeba nově a nezvykle, ale vždy ve službě evangeliu JK, vždy ve službě lásky a pokoje.

Děkuji za pozornost.

(přednáška u Studánky Páně, Štěpán Hájek, 21. 8 2016)